Hassi, Vilkuna, Hartman

Ympäristövaliokunnalle

Asiantuntijapyyntö YmV 8.5.2024, VNS 2/2024 vp

Kuntaliiton lausunto julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025-2028

Kuntaliitto kiittää mahdollisuudesta lausua ympäristövaliokunnalle asiasta. Lausunnon liitteenä on Kuntaliiton kuntatalouden yleisarvio julkisen talouden suunnitelmasta 2025–2028.

Asuntopolitiikka

Julkisen talouden suunnitelmaan sisältyy ara-politiikan jyrkkä suunnanmuutos.

ASO-tuotantoa ei rahoiteta vuosina 2026-27. Ara-tuotannon myöntämisvaltuus lasketaan 500.000 miljoonaan euroon vuosina 2026-27. Investointiavustus pudotetaan 15 miljoonaan euroon.

Ara-tuotannon laaja alasajo ohjaa hallintamuotojen yksipuolistumiseen ja rapauttaa sosiaalista sekoittamista asuinalueilla. On huomattava, että yksikään suurista kasvukaupungeista ei ole luopunut strategisesta perusajatuksesta, jossa tavoitteena ovat monimuotoiset ja sosiaalisesti sekoittuneet kaupunginosat. Julkisen talouden suunnitelma on ohjaamassa kaupunkikehitystä vastakkaiseen suuntaan.

Kuntaliitto edellyttää, että ara-tuotannon myöntämisvaltuus pidetään koko hallituskauden tasolla, joka mahdollistaa kasvukaupunkien hallintamuotoja sekoittavan kaupunkikehittämisen.

Teollisuuden siirtyminen fossiilittomaan tuotantoon luo investointimahdollisuuksia suomalaiselle teollisuudelle.

Asuntotuotanto on keskittynyt Suomessa kasvukaupunkeihin. Samaan aikaan **vientiteollisuuden ja matkailun vahvat alueet ovat jääneet takamatkalle vuokra-asuntotarjonnan kehittymisessä**.

CC BY

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

Vuokra-asuntojen puute on nyt pullonkaula työvoiman rekrytoinnissa. Tämä jarruttaa vientiyritysten kasvua ja lisää riskiä isojen, työvoimavaltaisten teollisuusinvestointien liukumisesta esim. Ruotsiin, jossa teollinen työvoima on osattu asuttaa pienillekin paikkakunnille.

Asuntopolitiikan ja elinkeinopolitiikan välille osattiin rakentaa siltoja aikoinaan Suomen teollistuessa. Tätä taitoa tarvitaan, kun halutaan talouteen dynamiikkaa ja kykyä kotiuttaa investointeja Suomeen. Julkisen talouden suunnitelma viestii siitä, että avaukset tältä osin ovat vielä hallitukselta tekemättä.

Kuntaliitto edellyttää, että hallitus hakee toimintaympäristöihin sopivia ratkaisuja vuokra-asuntojen tarjonnan lisäämiseksi sekä teollisten paikkakuntien että Lapin kasvavan matkailun turvaamiseksi. Myös suurten investointien merkittävään työvoiman tarpeeseen tulee osata varautua. Asuntotuotannon rahoituksen riskit eivät saa kasaantua yksinomaan kunnille tai asukkaille. Talouden kasvu sataa joka tapauksessa myös valtion laariin.

Julkisen talouden suunnitelmaan sisältyy **investointiavustusten alasajo**.

Hyvinvointialueiden palveluverkkosuunnitelmat konkretisoituvat hitaasti. Strategisemmat valinnat ovat osin ehtineet päätöksentekoon, esim. ikääntyneiden ympärivuorokautisen palveluasumisen ja yhteisöllisen asumisen osuuksien määrittely. Nämä päätökset konkretisoituvat asumispalvelukiinteistöjen tarvearvioissa.

Kuntaliitto odottaa hallitukselta arviota investointiavustusten alasajon vaikutuksista asumispalvelujen tarjontaan. Kuntaliitto katsoo, että pelkästään markkinaehtoinen hoivakiinteistösijoittaminen sisältää riskejä, jotka tulee arvioida realistisesti.

Julkisen talouden suunnitelma perustuu merkittäviin sosiaali- ja työttömyysturvan leikkauksiin.

Yleisen **asumistuen leikkaukset** tulivat voimaan 1.4. Tiedot leikkausten vaikutuksista perustuvat toistaiseksi pieneen aineistoon. Ensimmäiset viestit asumistuen leikkauksista kertovat mm. siitä, että kaksioista on yhä useammin tulossa perheasumisen ratkaisu pienituloisten lapsiperheiden keskuudessa. Onko kyse yksittäistapauksista vai yleisemmästä asumistrendin muutoksesta, on olennainen tieto asuntopolitiikan kannalta.

Kuntaliitto edellyttää, että lapsiperheiden asuminen on erillisen seurannan kohteena ja asumisesta tinkimisen vaikutuksia lasten kuormittumiseen arvioidaan.

Maapolitiikka

Alueidenkäyttölain uudistuksen lisäksi kuntien - erityisesti taloudellisiin - mahdollisuuksiin kehittää viihtyisiä, turvallisia ja toimivia yhdyskuntia vaikutetaan myös valmisteilla olevilla lunastuslailla ja yhdyskuntakehittämislailla.

Lunastuslakiin ollaan valmistelemassa uudistusta, jossa markkinahinnan päälle maanomistajalle maksettaisiin prosenttikorotus. Taustalla on ilmeisesti tarve nostaa voimalinjalunastuksissa maanomistajien saamia korvauksia. Uudistus kuitenkin koskisi myös kuntien maanhankintaa, vaikka se perustuu 95-prosenttisesti vapaaehtoisiin kauppoihin, kuntien maksama raakamaan hinta on vähintään 3-5-kertainen verrattuna metsä- ja peltomaan hintaan ja maanomistaja saa merkittävän verohelpotuksen myydessään maata kunnalle.

Korotuksen tiedetään Ruotsin kokemuksien perusteella siirtyvän vapaaehtoisiin kauppoihin lisäkauppahinnaksi. Kuntien maanhankinta on vuositasolla noin 150 miljoonan luokkaa. Esimerkiksi 15-25 prosentin korotus lisäisi kuntien kustannuksia 25-40 miljoonaa vuosittain. Lisäksi tämän pelätään kertaantuvan ja aiheuttavan entistä suurempia vuosittaisia kustannuksia, koska lisäkauppahinta muodostaa uuden markkinahinnan, jonka päälle seuraavassa kaupassa/lunastuksessa maksetaan uusi korotus.

Yhdyskuntakehittämislain valmistelussa on esitetty pyrkimyksiä siirtää kunnille asemakaavasta hyötyvän maanomistajan velvollisuuksia osallistua yhdyskuntarakentamisen kustannuksiin. Kuntien yhdyskuntarakentamisen kustannukset ovat yli miljardi euroa vuodessa. Pienikin muutos, jolla rajoitetaan kaavasta hyötyvän maanomistajan velvollisuutta osallistua arvonnousun edellyttämän yhdyskuntarakentamisen kustannuksiin, nostaa kuntien kustannuksia kymmeniä miljoonia.

Kestävä liikkuminen ja väyläverkon kehittäminen

Valtion liikennepoliittisiin prioriteetteihin ja rahoitukseen tarvitaan lisää vakautta. Valtion tulee kantaa vastuu kansallisen liikenneinfran ja perusväylänpidon rahoituksesta. Kertaluonteisten panostusten ohella tulisi varmistaa, että liikenneinfran rahoitus saadaan Suomessa vaikuttavalle tasolle mahdollistaen ennakoiva perusväylänpito ja pitkäjänteinen kehittäminen.

Kunnat eivät ole edunsaajia liikenteen erityisveroissa, vaikka ne vastaavat noin puolesta liikenteen (investoinnit, kunnossapito, joukkoliikenne) menoista. Tämä tulee huomioida käynnistyvässä liikenteen rahoituksen ja verotuksen uudistamisessa. Valtio on esittänyt aiemmin maanarvonnousun hyödyntämistä liikenneinvestointien rahoituksessa. Kunnilla on rajalliset ja epätasaiset mahdollisuudet kattaa edes osaa yhdyskuntarakentamisen kustannuksistaan maankäyttökorvauksilla ja tontinmyyntituloilla (ks. Kuntien yhdyskuntarakentamisen prosessi: tulot ja menot | Kuntaliitto.fi). Maanarvonnousun hyödyntäminen liikenneinvestointeihin rajoittuu suurimpien kaupunkien kaupunkikehityshankkeisiin vetovoimaisissa sijainneissa, eikä arvonnousua ole sielläkään kanavoitavissa valtion infraan, vaan se tarvitaan yhdyskuntarakentamiseen.

MAL-sopimukset ovat keskeinen osa kansallista kaupunkipolitiikkaa. Sopimukset on suunnattu maankäytön, asumisen ja liikenteen yhteensovittamiseen ja niihin liittyvien kuntarajat ylittävien ongelmien ratkaisemiseen kaupunkiseuduilla. MAL-seutujen keskeinen merkitys on tunnustettava ja valtion resursoinnin on oltava riittävää.

Julkisen talouden suunnitelma heikentää huomattavasti valtion tukea kestävän liikkumisen edistämiseen kunnissa ja kaupunkiseuduilla ja kaventaa samalla kuntien ilmastotyön mahdollisuuksia.

Valmisteilla oleva 10 % ALV-kannan korotus 4 prosenttiyksiköllä koskee mm. joukkoliikennettä ja henkilökuljetuksia. Yhteiskunta on suuri joukkoliikenteen ja henkilökuljetusten tilaaja, eikä ALV:n nosto vahvista julkista taloutta (ks. Selvitys: Joukkoliikennettä kuritettaisiin arvonlisäverokannan korottamisella turhaan - ALV:n nosto vähentää valtion tuloja | Kuntaliitto.fi). Valtion verotulojen kasvu tulisi kuntien, hyvinvointialueiden ja asiakkaiden kulujen kasvusta. Työmatkakuluvähennysten kasvu pienentäisi verokertymää saman verran kuin arvonlisäverokertymä kasvaisi linja-autoalalla. Samalla markkinaehtoisten liikkumispalvelujen ja matkailun kilpailukyky kärsisivät.

Kaupunkiseutujen joukkoliikenteeseen on kohdistunut myös ilmastoperusteisen valtionavustuksen (-13,3 milj. euroa/v) poisto. Lopputulemana on, että yleisen kustannustason ja hankintahintojen nousun, valtiontukien leikkausten ja ALV:n noston seurauksena lipun hintoja joudutaan korottamaan. Tämä heikentää joukkoliikenteen houkuttelevuutta ja kilpailukykyä - myös kaupunkiseutujen ulkopuolella.

Kävelyn ja pyöräilyn edellytysten parantamisessa erittäin hyväksi työkaluksi on osoittautunut valtioneuvoston hyväksymä kävelyn ja pyöräilyn edistämisohjelma (2018), jota toteutetaan valtion ja kuntien yhteisellä

investointiohjelmalla. Julkisen talouden suunnitelmassa investointiohjelman rahoitusta uhkaa käytännössä alasajo. Rahoitustaso tulisi pitää vaikuttavalla tasolla.

Rakennetun ympäristön digitalisaatio

Yhteiskunnallisena tavoitteena on tiedon tehokas virtaaminen ja tiedon yhteistoimivuus. Kun tiedot ovat yhteentoimivia, toimintaprosesseja voidaan tehostaa myös osin automatisoinnilla. Tämän kehittämiseen rahoitusta tulee suunnata niille organisaatioille, jotka näitä yhteiskunnan palveluja tuottavat.

Tiedon kerääminen yhteen tietovarantoon ei ratkaise ongelmaa, vaan tietojen tulee virrata eri viranomaisten ja toimijoiden välillä toiminnan mukaisesti. Esimerkiksi rakennusvalvontaprosessin tehostaminen ja osittainen automatisointi tulee toteuttaa kunnassa, jolle ko. tehtävä kuuluu. Kiinteistöverotuksessa tietojen tulee virrata Verohallinnon ja kuntien välillä.

Mikäli itse asiakasta, yhteiskunnan toimijoiden rooleja ja toimintaprosesseja ei huomioida kehityksessä, siihen käytetyt rahat menevät hukkaan. Vain pitkäkestoisilla toimivilla digitaalisilla prosesseilla ja tiedon yhteentoimivuudella saadaan yhteiskunnan toimintaa nykyistä tehokkaammaksi.

SUOMEN KUNTALIITTO

Miira Riipinen

Johtaja, Yhdyskunta ja ympäristö

Liite

Yleistä julkisen talouden suunnitelmasta 2025–2028: kuntatalouden teema

Kunnat ovat sote- ja TE-palvelu-uudistusten keskellä nyt äärimmäisen vaikean talousnäkymän edessä. Kuntien talouden tila on heikentymässä nopeasti lähes kahden miljardin suuruisten poikkeuserien siivittämän viime vuoden jälkeen. Jos kunnat eivät toteuttaisi kehyskaudella sopeutustoimia lainkaan, kuntien ja kuntayhtymien vuosikatteet eivät riittäisi kehysvuosina edes poistoihin saati nettoinvestointeihin. Tällöin kuntien tulojen ja menojen välinen 1–2 miljardin euron suuruinen epätasapaino lisäisi kuntien velkaantumista peräti 7 miljardilla eurolla vuoteen 2028 mennessä.

Talousnäkymien romahduksen taustalla vaikuttavat kuntien odotettua voimakkaammin nousseet kustannukset, vaimea verotulokehitys ja huomattavat investointitarpeet. Sote-uudistukseen liittyvät valtionosuuksien täsmäytykset ja takaisinperinnät sekä kuntien peruspalvelujen valtionosuuden indeksijarru leikkaavat kaikkien kuntien tuloja erityisesti vuoteen 2027 asti. Yksittäisten kuntien taloudellisia lähtökohtia vaikeuttavat mittavat sote-uudistuksen tasauserät. Kuntien eriytymistä kiihdyttävät myös väestökehitys ja taloudellisen kasvun erilainen jakautuminen maan sisällä.

Heikkenevän talousnäkymän edessä monissa kunnissa on käynnissä jo talouden sopeutusohjelma. Kehyskaudelle ajoittuvat kuntien sopeutustoimet tulevat vahvistamaan julkisen talouden suunnitelmassa esitettyä kuntatalouden ennustetta. Sopeutusohjelmien toimeenpanoa haastaa kuitenkin tarve kääntää nuorten koulutusasteen lasku, pula osaavasta henkilöstöstä sekä korjausvelka. Kuntien taloushaasteita lisää kehyskaudella myös se, että monien hallituksen kuntapäätösten talousvaikutukset tulevat poikkeamaan julkisen talouden suunnitelman vaikutusarvioista.

Petteri Orpon hallituksen kuntalinjaukset

Petteri Orpon hallituksen finanssipolitiikan linja nojaa noin 5,6 miljardin euron menosopeutukseen, 1,8 miljardin euron verosopeutukseen sekä noin 2 miljardin euron työllisyyttä edistäviin rakenteellisiin uudistuksiin vuoden 2028 tasolla. Näillä sopeutustoimilla julkisen talouden alijäämä tulisi pysyä vuonna 2024 alle 3,5 prosentissa suhteessa bruttokansantuotteeseen ja pienentyä sen jälkeen tasaisesti.

Julkisen talouden suunnitelman mukaan hallituksen kuntalinjaukset vahvistavat kuntataloutta noin 0,6 miljardilla eurolla vuoden 2028 tasolla. Arvioissa ei ole kuitenkaan huomioitu valtionosuuksien noin 230 miljoonan euron vähennyksiä vuosina 2025–2027 sote-siirtolaskelman tarkistusten ja takaisinperintöjen vuoksi. Hallituksen toimenpiteiden nettovaikutukset kohdistuvat erisuuruisina eri kuntiin.

Osa hallituksen päätösten kuntavaikutuksista on vasta täsmentymässä. Monilta osin vaikutusarviot ovat teoreettisia. Kuntien normien kevennysohjelman täysimääräinen toteutus ja toimeenpano jo vuoden 2025 alusta lähtien on täysin epärealistista. Lisäksi TE-uudistus on jo alkuvaiheessa aliresurssoitu ja esimerkiksi sosiaaliturvamuutosten täsmälliset pidemmän aikavälin ristikkäisvaikutukset kuntien perustoimeentulotuen menoihin ovat mahdottomia arvioida tarkasti. Kunnat saattavat myös kasvattaa omarahoitusosuuttaan joidenkin säästöjen kohdalla, kuten maksuttoman oppimateriaalin rajauksessa. Pidemmällä aikavälillä kuntatalousvaikutuksia heiluttaa myös odotettua heikompi tai vahvempi talous- ja työllisyyskehitys.

Kuntatalouden kannalta on myönteistä, että Orpon hallituksen useat päätökset vahvistavat veropohjaa. Tällaisia linjauksia ovat muun muassa kunnallisverotuksen ansiotulovähennyksestä luopuminen, kanavointiratkaisu sekä maapohjan kiinteistöveroprosentin eriyttäminen yleisestä kiinteistöveroprosentista ja sen vaihteluvälin alarajan korottaminen 0,93:sta 1,30:aan. Nämä päätökset tuovat kunnan talouteen pidemmällä aikavälillä liikkumavaraa.

Sote-siirtolaskelman tarkentumisesta johtuvaan valtionosuuden jälkikäteistarkistukseen osoitettava 277 miljoonan euron leikkauksen pienennys on kunnille kädenojennus. Valtion finanssipoliittinen liikkumavara on yksittäistä kuntaa huomattavasti laajempi kantamaan lisäleikkaustarpeet tilanteessa, jossa kaikki aikaisemmat sote-siirtolaskelmien riskit on jo sälytetty kuntien kannettavaksi.

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi